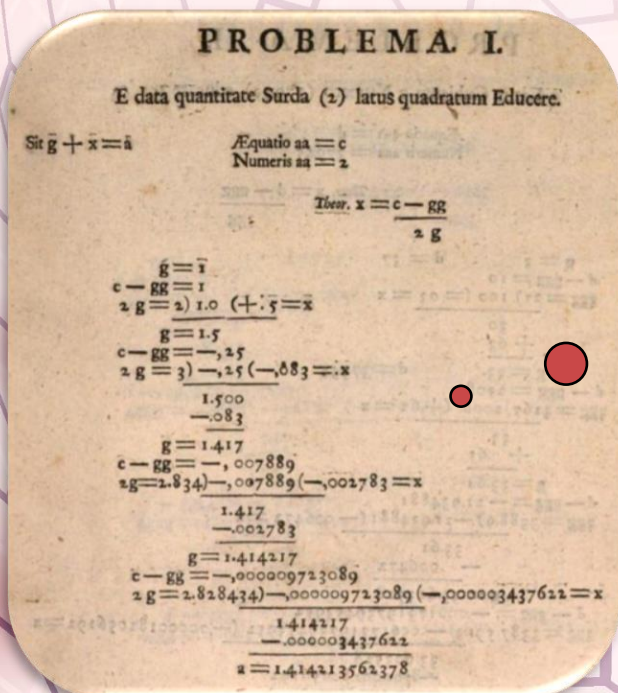

Dull

Newton-Raphson

Cyhoeddodd **Joseph Raphson** y llyfr "Analysis Aequationum Universalis" yn y flwyddyn 1690. Yma adeiladodd ar waith blaenorol **Isaac Newton** ar ddatrys hafaliadau.

Enw:

Cefndir

Beth yw'r gwaith?

O gael hafaliad $y = f(x)$, mae'r dull Newton-Raphson yn defnyddio **tangiadau** i geisio darganfod gwreiddiau'r hafaliad.

Beth sydd ei angen cyn cychwyn?

Gwaith TGAU: Amnewid, talgrynnu.
Lefel A Uned I: Braslunio cromliniau, differu.

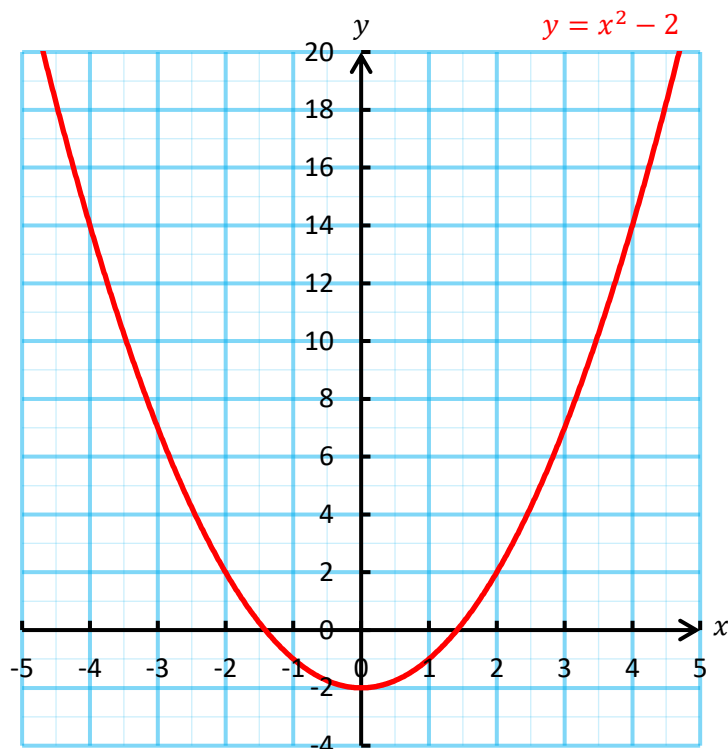
I ble mae'n arwain?

Cymwysiadau:

- Datrys problemau mewn cyd-destun sy'n golygu nad oes modd cael datrysiad dadansoddol o hafaliad.
- Darganfod pwyntiau arhosol.
- Darganfod cilydd rhif heb orfod rhannu.

Theori

Ystyriwch unrhyw ffwythiant $y = f(x)$, er enghraifft $y = x^2 - 2$.

Theori ac
Enghraifft

Blog

Gwreiddiau'r hafaliad yw ble mae'r gromlin yn torri'r echelin- x , sef ble mae $f(x) = 0$. Ar gyfer yr enghraifft uchod, gwelwn fod dau wreiddyn yn bodoli: un negatiff rhwng -2 a -1 ; ag un positif rhwng 1 a 2 . Mae'r dull Newton-Raphson yn defnyddio **tangiadau** i geisio darganfod gwreiddyn hafaliad:

$$x_{n+1} = x_n - \frac{f(x_n)}{f'(x_n)}$$

Mae'r fformiwla yma yn y llyfryn fformiwlâu.

Nodwch fod $f'(x_n)$ yn cynrychioli'r ffwythiant a geir trwy **ddifferu** $f(x_n)$.

Enghraifft: $y = x^2 - 2$.

Gwelwn o'r graff ar y dudalen flaenorol bod gwreiddyn yr hafaliad $y = x^2 - 2$ yn agos at $x = 2$.

Felly, gallwn ddewis cychwyn yn $x_0 = 2$ a defnyddio'r berthynas gylchol i geisio darganfod y gwreiddyn.

$$f(x_n) = x_n^2 - 2$$

$$f'(x_n) = 2x_n$$

$$x_1 = 2 - \frac{2^2 - 2}{2 \times 2}$$

$$x_1 = 1.5$$

$$x_2 = 1.5 - \frac{1.5^2 - 2}{2 \times 1.5}$$

$$x_2 = 1.41\dot{6}$$

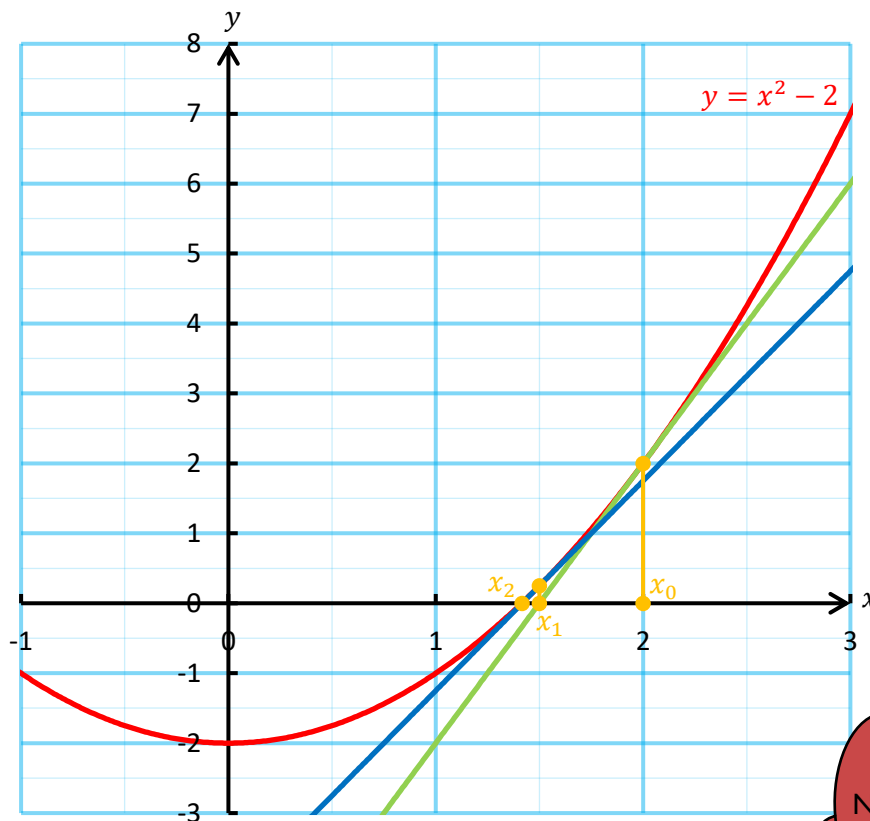
$$x_3 = 1.414215686$$

$$x_4 = 1.414213562$$

$$x_5 = 1.414213562$$

Defnyddiwch y botwm **ANS** i gyfrifo'r rhain yn effeithiol.

Gan ddefnyddio cyfrifiannell arferol, y gwerth mwyaf manwl gywir y mae'n bosib ei ddarganfod ar gyfer y gwreiddyn yw $x = 1.414213562$. (Byddai modd defnyddio'r dull newid arwydd i brofi mai hwn yw gwerth y gwreiddyn i naw lle degol.) I ddarlunio beth sy'n digwydd uchod, gallwn ddefnyddio'r graff isod.

Mae'r dull Newton-Raphson yn ffeindio ble mae'r tangiad nesaf yn croestorri'r echelin- x .

- Rydym yn cychwyn yn y pwynt $(x_0, 0)$ ar yr echelin- x , sef y pwynt $(2, 0)$.
- Rydym yn llunio **tangiad** i'r gromlin ar y pwynt $(2, 2^2 - 2 = 2)$.
- Mae'r **tangiad** yn croestorri'r echelin- x yn y pwynt $(x_1, 0)$, sef $(1.5, 0)$.
- Rydym yn llunio **tangiad** i'r gromlin ar y pwynt $(1.5, 1.5^2 - 2 = 0.25)$.
- Mae'r **tangiad** yn croestorri'r echelin- x yn y pwynt $(x_2, 0)$, sef $(1.41\dot{6}, 0)$.
- Ac yn y blaen...

Mae'r dull Newton-Raphson fel arfer yn **cydgyfeirio'n** sydyn, ond gall fod yn annibynadwy os yw graddiant unrhyw dangiad yn **fach**.

Sialens! ⚠ Profwch mai $x_{n+1} = x_n - \frac{f(x_n)}{f'(x_n)}$ yw'r iteriad ar gyfer y dull Newton-Raphson gan gychwyn efo hafaliad tangiad cyffredinol yn y ffurf $y - y_1 = m(x - x_1)$.

(Uned 3 Haf 2023)

0 4

Mae ffwythiant f gyda'r parth $(-\infty, \infty)$ wedi'i ddiffinio gan $f(x) = 6x^3 + 35x^2 - 7x - 6$.

a) Darganfyddwch nifer y gwreiddiau sydd gan yr hafaliad $f(x) = 0$ yn y cyfwng (*interval*) $[-1, 1]$. [2]

b) Defnyddiwch y dull Newton-Raphson i ddarganfod gwreiddyn sydd gan yr hafaliad $f(x) = 0$.
Gan ddechrau gydag $x_0 = 1$,

i) ysgrifennwch werth x_1 ,

ii) darganfyddwch werth y gwreiddyn yn gywir i un lle degol. [4]

c) Mae rhywun yn awgrymu byddai'n bosibl defnyddio dilyniant iterus (*iterative*) arall

$$x_{n+1} = \sqrt{\frac{7x_n + 6 - 6x_n^3}{35}},$$

gan ddechrau gydag $x_0 = -3$, i ddarganfod gwreiddyn sydd gan yr hafaliad $f(x) = 0$.

Esboniwch pam mae'r dull hwn yn methu (*fails*). [2]

A series of horizontal dotted lines for writing.

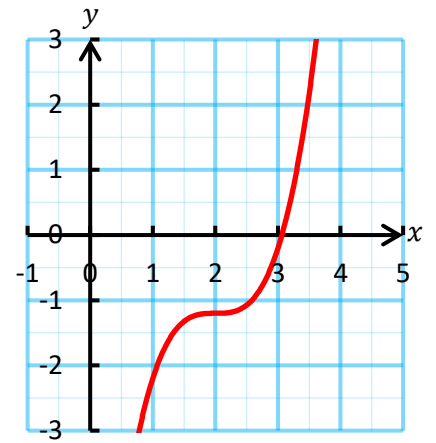

Problemau

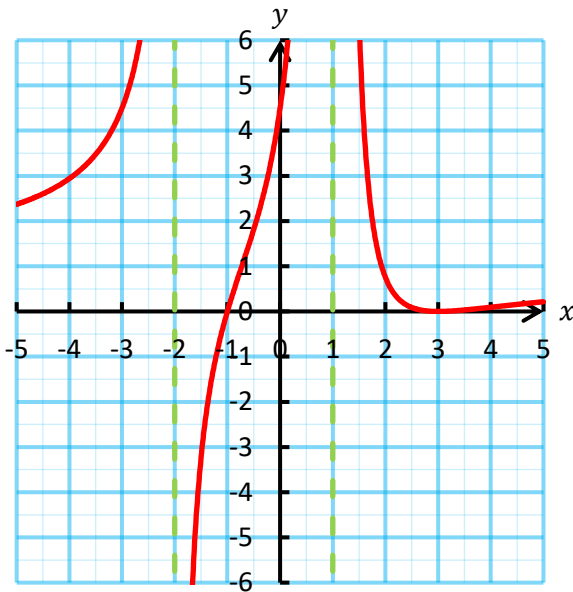
Os yw ffwythiant yn torri trwy'r echelin $-x$, yna gallwn ddangos bod gan y ffwythiant wreiddyn trwy edrych ar arwydd y ffwythiant bob ochr i'r gwreiddyn. Mae'r **newid arwydd** yn dangos bod gan y ffwythiant wreiddyn yn y cyfwng a nodwyd.

Er enghraifft, ar gyfer y ffwythiant ar y dde, mae'r newid arwydd rhwng $f(2.5)$ a $f(3.5)$ yn dangos bod gwreiddyn yn bodoli yn y cyfwng $[2.5, 3.5]$.

Fodd bynnag, nid yw'r dull newid arwydd yn gweithio bob tro.

Ymarfer 1

Ystyriwch y ffwythiant sy'n cael ei ddangos ar y chwith.

(a) Mae newid arwydd rhwng $f(-3)$ a $f(-1.5)$.
Pam na ellir casglu felly bod gwreiddyn yn y cyfwng $[-3, -1.5]$?

.....

.....

.....

(b) Mae'r graff yn dangos bod gan y ffwythiant wreiddyn pan fo $x = 3$. Pam na fyddai'r dull newid arwydd, yn y cyfwng $[2, 4]$, yn gallu lleoli'r gwreiddyn yma?

.....

.....

.....

(c) Ysgrifennwch gyfwng lle fyddai'r dull newid arwydd yn gallu lleoli gwreiddyn.

.....

Ymarfer 2

Ystyriwch y ffwythiant sy'n cael ei ddangos ar y dde.

(a) Beth sydd o'i le efo defnyddio'r dull newid arwydd i leoli gwreiddyn yn y cyfwng $[0, 2]$?

.....

.....

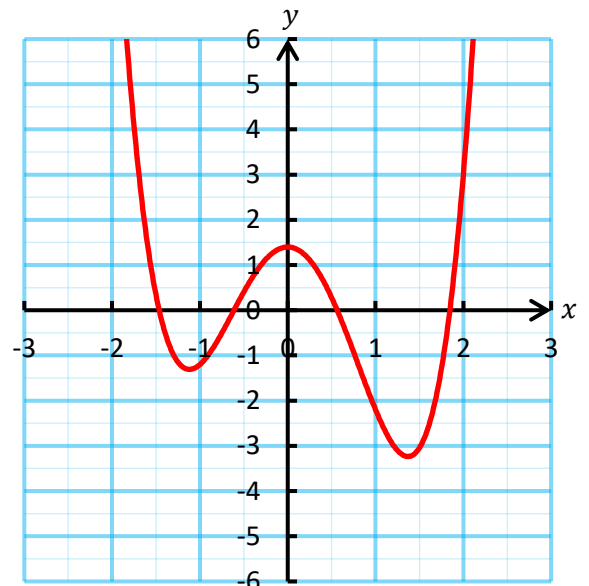
.....

(b) Beth sydd o'i le efo defnyddio'r dull newid arwydd i leoli gwreiddyn yn y cyfwng $[-1.75, 1.5]$?

.....

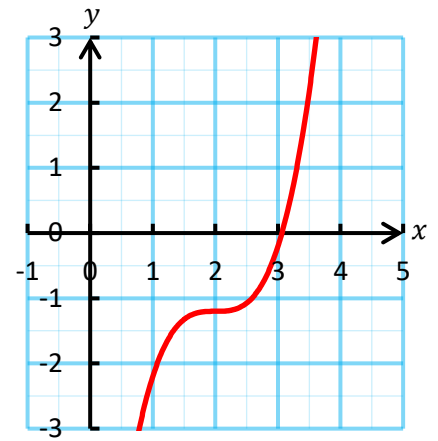
.....

.....

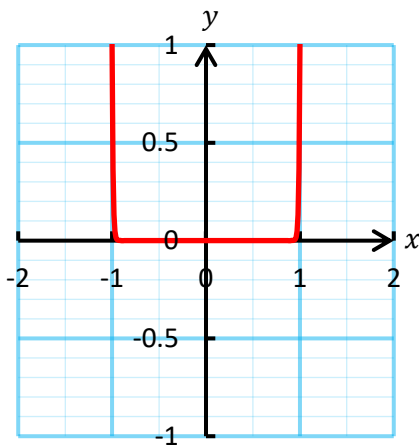

Ymarfer 3

Ar gyfer y graff ar y dde, beth fyddai'r broblem efo cychwyn y dull Newton-Raphson ar $x_0 = 2$?

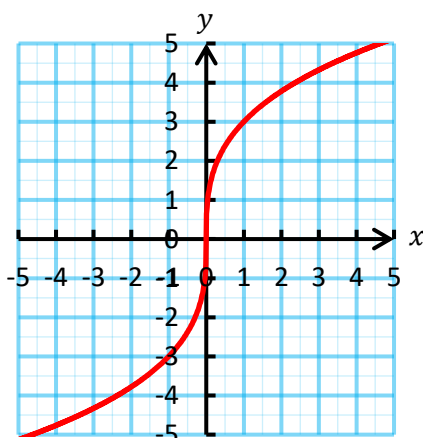

Ymarfer 4

(a) Mae'r graff ar y chwith yn dangos y gromlin $y = x^{100}$.

Mae cefnogwr brwd dull Newton-Raphson yn penderfynu defnyddio'r dull i ddarganfod gwreiddyn $y = x^{100}$, sydd yn $(0, 0)$. Beth sy'n digwydd wrth ddefnyddio'r dull gan gychwyn efo $x_0 = 0.1$?

(b) Mae'r cefnogwr brwd nawr yn penderfynu defnyddio'r dull i ddarganfod gwreiddyn $y = 3x^{1/3}$, sydd eto yn $(0, 0)$. Beth sy'n digwydd wrth ddefnyddio'r dull gan gychwyn efo $x_0 = 0.1$?

A series of horizontal dotted lines for writing.

(Uned 3 Haf 2018)

1	7
---	---

Trwy luniadu graffiau addas, dangoswch fod gan $x - 1 = \cos x$ un gwreiddyn yn unig. Gan ddechrau gydag $x_0 = 1$, defnyddiwch y dull Newton-Raphson i ddarganfod gwerth y gwreiddyn hwn yn gywir i ddau le degol. [6]